

Nyskrevet samisk historie

Odd Mathis Hætta

Boka "Samenes historie fram til 1750" strekker seg i tid over flere tusen år og geografisk over et område større en Norges areal. Ideen og ambisjonene med boka er "et sammenfattende og problematiserende oversiktsverk om samenes historie" slik forfatterne skriver i forordet. Omtalen av boka må derfor vurderes i henhold til målsettingen.

Dette sammenfattende oversiktsverk er skrevet av en fagarkeolog og en faghistoriker med vekt på bosettingsmønster og ressursutnyttelse, på kontakter og konflikter, og på politisk utvikling. Malen er altså den samme som den vanlige historieframstilling slik faghistorikere presenterer historie. Dette er en styrke for boka, men også en svakhet. Det blir mindre om sosiale forhold, språkhistorisk utvikling og folkeliv og -kultur. Men forfatterne har delvis kompensert dette med rammetekster som ofte er vel så interessante som brødteksten, dvs. den kronologiske framstillingen.

Bokas tre store kapitler om økonomisk spesialisering og etnisk konsolidering, kolonisering, kulturmøter og samfunnsendringer, og om statlig integrasjon, rettigheter og misjon utgjør hoveddelen av boka.

Imidlertid er kapitlet *Skiftende syn på samenes opprinnelse* viktig fordi bokas grunnlag og forfatternes hovedsyn presenteres her. Når og hvor kom samene fra, kan ikke besvares fordi spørsmålet ikke har relevans. Men i det nordlige Fennoskandia oppstår det en befolkning som "fra slutten av siste årtusen f.Kr. [gir en] mening å snakke om samisk identitet", fordi man da finner "enkelte materielle kulturuttrykk (...) [som oppfattes] som sentrale i den samiske kulturen; den spesielle urgravskikken med neversvøpte lik og den karakteristiske inndelingen av gulvflaten

i gammen." Disse elementer og andre forhold som bosettingsmønster og ressursutnyttelse har i fagkretser vært drøftet og publisert i fagtidsskrifter. Det er likevel viktig at dette settes i en sammenheng og at blir presentert en bredere publikum. Men ut fra en "challenge and respons"-teori til bl.a. Toynbee, kan man ikke uten videre si noe særlig om etniske forhold. Derimot kan f.eks. religiøse ritualer, bumerker og ornamentikk bestyrke teorier om bestemt etnisk identitet, iflg. Toynbee.

Samenes opprinnelse har tidligere vært sterkt knyttet til språkforskning, spesielt i den finskugriske leiren med Finland som basis. I de seinere år har de genteknologiske studier nesten overtatt språkforskernes rolle. Det er besnærende med DNA-molekylet og mitokondrier, men denne forskningen har ikke lange tradisjoner og det knytter seg betydelig usikkerhet til "resultatene" når det gjelder påstanden om at "samene avviker genetisk fra andre befolkninger i Europa når det gjelder arvestoffet" skriver forfatterne. Forfatternes modell når det gjelder etnisitet, "er en form for kulturell identitet som dannes og vedlikeholdes gjennom kontakt med andre grupper." Dette betyr jo at til etnisiteten hører også materielle og immaterielle kulturuttrykk som tradisjoner innen bosetting og næringsutøvelse såvel som språk, skikker og sedvaner. Når det meste av kulturuttrykkene er forsvunnet, og man sitter med bare fjernt slektskap (f.eks. en oldemor) og minnene om forfedrene tre-fire generasjoner tilbake i tid, da er det tale om assimilering. På tross av at det må ha foregått en form for assimilering også tidligere tar ikke forfatterne opp denne problematikken.

I kapitlet om jernalder og tidlig middelalder vises det til den store variasjonsbredde som finnes i det arkeologiske materiale og det vises til språkhistoriske data med sikte på å vise til "lang kronologi". Det refereres til språkvitenskapelige teorier, bl.a. teorien om at det allerede ved Kr.f. forekom "Oppsplittingen av de enkelte samiske dialektene". Forfatterne konkluderer med at "samisk identitet - i betydningen språklig, sosialt og økonomisk kontrasterende identitet" i forhold til nabofolkene, "kan ha blitt utviklet (...) allerede i den første del av eldre jernalder." Dette er teorier som Gutorm Gjessing tok opp før krigen (1935) og som delvis ble videreført av Povl Simonsen tidlig på 1950-tallet. Den gang vant de ikke gjenklang verken hos andre fagfolk eller hos allmennheten.

Kapitlet om perioden 1200-1550 heter *Kolonisering, kulturmøter og samfunnsendringer*. Det tar for seg "hvordan samenes samfunn og kultur utviklet seg i middelalderen" med en sterk integrering av politisk og økonomisk karakter. Kristning av samene er ikke en punktuell begivenhet, men en durativ prosess over flere hundre år, fra Olav Trygvassons tid til Stockfleth og Læstadius. Også integreringen bl.a. gjennom samhandel og giftermål strekker seg over et langt tidsrom, helt til våre dagers fullbyrdete assimilering av de sjøsamiske samfunn. At det finnes folk som har funnet ut at de har samiske aner, endrer ikke en fullbyrdet assimilering.

Samene har aldri hatt statsdannelse, eller uttalte ønsker om det. Likevel bruker forfatterne ord som "grensene", "land", osv. som om det var en samisk stat som forholdt seg til andre stater. Dette kan lett gi et fordreid bilde av de faktiske forhold. Det fantes ingen "grenser" og ingen "land" i forhold til dagens innhold av ordene.

Forfatterne konkluderer med at de prosesser som foregikk i denne perioden med utstrakt handels-, sosiale- og politiske kontakter, en gradvis religionsskifte, og utvikling av tamreindrift, har hatt og har innvirkning også for dagens samiske samfunn.

Det siste kapitlet som går fram til 1750 er først og fremst om rettigheter, misjonsvirksomhet

og framveksten av bl.a. reindrift. Det som er mest iøynefallende, er forfatternes språkbruk. En språkbruk som ville få en utenforstående til å tro at Norge okkuperte og annekterte en selvstendig stat. Det er ord og uttrykk som "inngrep", "underlegger", "overhøyhetsrett", "samenes interne ordninger", osv. De store forandringene i det samiske samfunnet skyldes ikke bare eksternt press for norsk side. Det er ikke tvil om at det samiske samfunn i kraft av sin egen dynamikk gikk gjennom betydelige endringer slik som f.eks. det norske og svenske samfunnet forandret seg i løpet av 1550-1600-tallet. Kapitlet kan lett gi inntrykk av at samene var på defensiven bare på grunn av norsk forvaltning og jurisdiksjon. Slik var det ikke. Samesamfunnets indre utvikling var noen ganger og steder uavhengig av eksterne forhold, men dette verken berøres eller problematiseres. Årsaken til negative og positive endringer tillegges kun det norske. Derfor kan dette kapittel gi inntrykk av en slagside som delvis gir et fordreid bilde av den samiske virkeligheten fram til midten av 1700-tallet.

Forfatterne har lagt inn en rekke rammetekster som på en positiv måte utvider bokas perspektiv. Sammen med ypperlige kartskisser, illustrasjoner og fotografier løftes bokas kvalitet.

På tross av at boka konsentrerer seg mest om relasjoner mellom nordiske folk og samene, og mindre om kontakten mot det finske og russiske, er dette oversiktsverk over samisk historie et av de beste verk om emnet. Professor Lars Ivar Hansen og professor Bjørnar Olsen har lyktes godt med sine ambisjoner om å skrive "et sammenfattende og problematiserende oversiktsverk om samenes historie". *Samenes historie fram til 1750*, er en viktig fagbok for studenter, lærere, mediefolk og alle andre som er interessert og vil fordype seg i eldre samisk historie.

Hansen, Lars Ivar – Olsen, Bjørnar: *Samenes historie fram til 1750*. Cappelens Akademiske Forlag. Oslo 2004